

Et usselt liv

- eller lidt om fattigfolk i gamle dage
Af skolekonsulent ERNSTJOHANSEN, Galten

I 1786 boede i Vester Hvidbjerg en ugift pige, Ane Marie Michelsdatter. Med sine 30 år var hun ved at være ude over den alder, da hun kunne håbe på en forbedring i sine forhold ved et heldigt giftermål. På nåde eller måske unåde måtte hun bo til leje hos en gift søster. I folketællingslisten for det følgende år betegnes hun under erhvervsrubrikken slet og ret som "fattig".

Det kan vel ikke undre nogen, at hun greb chancen for lidt eventyr, da muligheden for det viste sig i skikkelse af en flot musketer, én af de hvervede udlændinge, tysker sandsynligvis.

Hvordan skal vi nu forestille os, at han kan have fundet vej til Vester Hvidbjerg? Ja, han kan måske for en tid have tilhørt Nykøbings lille garnison, eller han kan have haft en eller anden tilknytning til den afskedigede sergent Jordan, som på samme tid boede til leje i et hus i Hvidbjerg.

Det er gætterier, men den smertelige realitet var, at Ane Marie havde lidt skade af bekendtskabet. I foråret 1787 nedkom hun med en pige, som fik navnet Mariane. Ved dåben kunne Ane Marie så nogenlunde gøre rede for barnefaderens navn: Gottfried Kejl, og hun har også fået fat i noget med Fyn, men åbenbart ikke, at han har sagt Fyenske Regiment. På denne tid havde det kun navnet til fælles med øen, for det var garnisoneret i Viborg.

Held i uheld for Ane Marie var nu, at den fremmede soldat viste sig en smule bedre end de hvervede soldaters sædvanlige omdømme. Han gik ind på at gifte sig med Ane Marie og stod ved det, selv om den lille pige i mellemtiden var død, men måske har det spillet en rolle, at næste barn allerede var på vej.

Ved pinsetid 1788 bliver denne lille histories egentlige hovedperson, Ane Elisabeth Kejlersdatter eller Köhlersdatter, - navneformen skifter fra tid til anden - hjemmedøbt på grund af svaghed. Det skulle ikke senere forfølge hende mærkbart, men lad os nu først i korthed følge familien Kejlers liv, så godt det lader sig gøre, for datidens kildemateriale er sparsomt, især når det drejer sig om fattigfolk.

Den næste gang, vi kan spore familien, er den bosat i Vils i Vejerslev sogn. I 1792 bliver nok en datter døbt her, og hun kommer til at bære det fremmedklingende navn, Anne Rosine. Om Johan Gottfried Köhler, som han vist egentlig hed, stadig har gjort tjeneste ved regimentet, vides ikke, men ved den følgende optegnelse - det er i folketællingslisten for 1801 - får vi at vide, at han er afskediget og nyder en lille pension. Familien boede da i Fjordgyden i Nykøbing blandt andre fattigfolk.

Kort tid derefter flyttede familien til Outrup, som skulle blive det endelige opholdssted. Allerede i 1804 optræder Johan Köhlers navn i fattigprotokollen for Tæbring-Outrup-Rakkeby pastorat med en indstilling til understøttelse, men det meddeles lakonisk, at han intet kan tillægges på grund af mange fattige i sognet. Det følgende år får han dog 2 skpr. rug og 1 tønne byg, og det bemærkes samtidig, at han er en gammel, skrøbelig krigsmand, som har ført et sædeligt levned.

Ane Marie døde i 1810, mens han selv levede 10 år længere. I kirkebogen står anført, at han var almisselem og blev 84 år. Det sidste er nu nok rent gætterier, for efter andre kilder at dømme kan han højst have været 70.

Nu skal vi følge de to døtres skæbne. Den ældste, Ane Elisabeth, var i 1812 blevet gift med en kun 20-årig daglejer ved navn Peder Christian Thomsen. De fik efterhånden flere børn og havde desuden Anne Rosine boende hos sig. Og nu kommer vi så til det prekære. I 1822 fik begge søstre med en måneds mellemrum en søn, og begge får navnet Johan. Den ugifte Anne Rosine skulle jo som vanligt ved dåben opgive en barnefader til sit uægte barn, og hun udlægger en karl fra Redsted, Niels Lauritsen Tornhøj. Men han har tilsyneladende aldrig eksisteret. Sikket har Peder Christian Thomsen været far til dette barn også. Da drengen nåede til skelsår og alder, kaldte han sig hårdnakket Pedersen, selv om han egentlig var døbt Nielsen. Ved dåben tilføjede præsten kryptisk om Anne Rosine: Inderste hos Ane Elisabeth - holler i fælles.

Anne Rosine døde i 1927, og familien fandt ikke anledning til at tage sig af hendes barn. Fattigvæsenet fik ham udliciteret til en husmandsfamilie, som nok kunne bruge et par ekstra hænder og en biindtægt.

Helt så ringe endda var det ikke at få sådan en dreng på kost. For en periode på 16 måneder blev der tildelt 5 tønner byg og 1 rigsdaler samt fritagelse for at yde noget til fattigvæsenet. Til gengæld skulle de så forsyne ham med konfirmationstøj.

Drengen var åbenbart her kommet i gode hænder. Om de også var kærlige, har vi ingen forudsætninger for at vide noget om, men præsten stiller ham som nr. 1 på kirkegulvet foran et par gårdmandsbørn og giver ham desuden skudsmålet: "En meget vel oplyst og guddelig dreng". Også sidenhen førte han et skikkeligt levned og fik en række skikkelige efterkommere. Jeg er én af dem. Men hermed er han ude af sagaen.

Nu da Anne Rosine var død og drengen ude af huset, kunne man måske have forventet en stabilisering i de tilbageværendes forhold, men meget går værre end ventet, som der står skrevet i eddaen. I 1834 rejste Peder Christian Thomsen til Ørndrup og havde derefter tilsyneladende ingen forbindelse med familien. Han fik for øvrigt af præsten skudsmålet "mislig vandel" med på rejsen.

De fem børn, som Ane Elisabeth nu sad alene tilbage med, måtte naturligvis ud at tjene så hurtigt som muligt. I 1834 havde hun dog stadig tre at forsørge. Lidt efter lidt får vi gennem præstens skudsmål nogle sparsomme oplysninger om børnene. Om Ane, der rejser til Torp, kort og fyndigt: "Usædelig". Om Thomas - ved konfirmationen: "Ringe kundskaber, af forsømt opdragelse, dog antagelig opførsel". En del år senere rejser Jens til Nykøbing med prædikaten: "Slet opførsel". Kun om Johan - den anden Johan - siges der noget positivt: "Antagelig kundskaber, vist megen flid og meget god opførsel".

Hvordan kunne en fattig kone nu forsørge sig selv og tre børn på den tid? Ja, normalt vil det være vanskeligt at

skaffe oplysninger om den slags, men i dette tilfælde kan retsprotokollerne hjælpe os noget på vej.

I 1835 optræder hendes navn for første gang i dem.

Kort resumeret går de lange og omstændelige retsreferater med mange vidneudsagn ud på følgende: En mandag hen mod aften begiver hun sig østpå ud af Nykøbing efter at have opholdt sig der nogle dage. Hun vil ikke nærmere ind på sit ærinde, men påstår at have opholdt sig ude om natten.

Uden for Dueholm træffer hun på en karl, Mads Soelberg, og falder i snak med ham. Noget efter går han tilbage til byen efter en flaske brændevin, og den nyder de så af i fællesskab. Derefter fulgtes de ud til nogle høje på marken, hvor hun tilstår ham "legemlig omgang". Hun forklarer videre, at Mads derefter var faldet i søvn efter først at have kastet sit ur, en speciedaler samt nogle andre effekter fra sig. Disse ting havde hun betragtet som skøgeløn og var gået derfra med dem.

Mads Soelberg derimod påstår, at han aldrig har haft nogen legemlig omgængelse med hende, og at han er blevet udplyndret.

Retten tager hans forklaring til følge, og Ane Elisabeth idømmes 6 gange 5 dage på vand og brød, og hun skal desuden udrede den uhyre sum af 8 rigsdaler i advokatsalær.

Inden dommens afsigelse giver dommeren en kort beskrivelse af hende: "Hun er utrolig fattig, men får selv ingen understøttelse af fattigvæsenet, kun lidt til børnene. Hun indrømmer, at hun i nogen tid har huset en eftersøgt person, Claus Wolf, samt at hun sjældent opholder sig hjemme, men søger sit ophold på landet, hvor hun bedst kan".

I 1839 er den gal igen. Sognefogeden, Anders Bækthøj i Outrup, skal af sin karl og Ane Elisabeth i fællesskab være frastjålet noget byg, men det kan der dog ikke føres bevis for, og de to tiltalte frifindes "på trods af deres i høj grad usædelige levned i hvilken anledning hun ofte om natten er trængt ind i Anders Bækthøjs gård".

Naturligvis må de to dog alligevel udrede sagens omkostninger: 7 rigsdaler.

Det endelige og afgørende slag for hende falder ved en dom af 3. april 1843, efter at sagen har verseret gennem længere tid med afhøring af utallige vidner. Ane Elisabeth bliver her kendt skyldig i ikke mindre end 11 anklagepunkter:

1. Ved nattetid af et kammer i gården Odgård stjålet en dyne og et lagen, der ikke er kommen til stede, men hvorfor erstatning 6 rdl. er frafaldet.
2. Mens hun var i arbejde i Damsgårds mølle, stjålet en pude, vurderet til 2 á 3 skilling, hvorfor erstatning ligeledes er frafaldet.
3. Vedgået at have frastjålet Anders Houmøller en økse og noget jern, som bestjålne dog ikke med bestemthed har kunnet genkende.
4. Frastjålet Ane Læhr noget plovjern af værdi 1 rdl.
5. Fra en plov på Hvidbjerg mark, hvis ejer ej vides, stjålet en skarøkse.
6. Hos Morten Glindborg stjålet noget hør og garn, tilsammen efter bestjålnes angivelse, omtrent 10 pund af værdi 6 rdl. 1 sk.

Dette tyveri er berøvet ved et om natten begået indbrud i et hus, der beboedes af to gamle, svage mennesker og et vanvittigt fruentimmer, idet tiltalte har

nedbrudt væggen til det værelse, hvori kosterne fandtes, og som ved en gang var adskilt fra det, hvori familien havde sit sovekammer.

Tiltalte har benægtet at have villet anvende vold til sit forsvar i tilfælde af overraskning, ligesom sådant ikke efter hendes personlighed lader sig forudsætte.

7. Frastjålet Knud Aggerholm en jernstang af værdi 1 rdl.
8. Frastjålet konen i Kræmmerdahl et klæde, som hun siger at have givet Inger. Klædet er vurderet til 2 sk. courant og erstatning frafaldet.
9. Frastjålet Villads Dahl noget jern af værdi 2 sk. courant.
10. Frastjålet proprietær Brejnholt en lyngle af værdi 24 sk. courant og noget jern.
11. Solgt noget funden plovjern, hvortil ejer ikke vides.

Hun angiver selv at være tilskyndet til tyverierne af en medtiltalt, Inger Nielsdatter, som også har aftaget og afsat kosterne. Denne er en noget berygtet kvinde, som tidligere er blevet idømt først et og senere fire års arbejde i forbedringshuset. Hendes nuværende opholdssted var fattighuset, hvor hun til stadighed havde været under tilsyn af politiet.

Dommeren anfører om Ane Elisabeth Kejler, at hun er meget drikkædlig og i det hele har et meget ufordelagtigt vidnesbyrd, men en formildende omstændighed er, at hun må antages at have været under kraftig indflydelse af Inger Nielsdatter, som er "en i høj grad snedig kvinde".

Minimumsstraffen for voldsomt indbrud, som punkt 6 henføres til er 6 år, men da de øvrige forhold ikke skal være uden indflydelse på dommen, bliver denne 7 års tugthusarbejde. Inger Nielsdatter slipper med 5 år i forbedringshuset, da hun nu kan dømmes for hæleri.

Som sædvanlig skal de udrede sagens omkostninger samt nogen erstatning til Morten Glindborg - i alt 20 rdl. - og de skal falde inden 15 dage.

Ane Elisabeth bliver så ført til tugt-, rasp- og forbedringshuset i Viborg, men dermed er hendes fortrædeligheder ikke helt til ende.

I 1846 søger Peder Christian Thomsen om skilsmisse. Det var på den tid i hvert fald hos almuen noget ganske usædvanligt og kunne være en langvarig proces, men da Ane Elisabeth indvilger, kan skilsmissen træde i kraft et halvt år senere.

Peder Chr. Thomsen, der tjente på Dueholm, var nu fri og kunne året efter gifte sig med en enke, Maren Pedersdatter.

Det oplevede Ane Elisabeth dog sandsynligvis ikke, for så vidt det kan spores, var hun da død i tugthuset.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1985, side 97-102).